

leksikon

Herodot

Herodot se rodio oko 484. g.pr.n.e. u grčkoj koloniji Halikarnasu u maloazijskoj pokrajini Kariji. Otac mu je bio porijeklom Karanin a majka Grkinja, ali je obitelj bila helinizirana, tako da je Herodot dobio bogatu naobrazbu. Osim književnosti, počevši od Homera pa preko cikličkih epova, jambografije i elegije do lezbijske i jonske lirike, poznavao je i filozofiju Talesa, Anaksimandra, Pitagore, Heraklita, Anaksagore te sofista Protagore i Gorgije, i uopće skoro svu helensku književnost do svog vremena.

Bio je u rodu s epskim pjesnikom Panijazisom s kojim je sudjelovao u pokušaju svrgavanja halikarnaškog tiranina Ligdamisa. Buna je, međutim, propala i Herodot je morao u progonstvo na otok Sam gdje je proveo nekoliko godina, a potom je poduzeo svoja poznata putovanja na kojima je proputovao gotovo čitav ondašnji poznati svijet i sakupio ogromnu građu za pisanje svoje povijesti.

Putujući po Grčkoj obišao je sva najznačajnija mjesta gdje su se vodile bitke s Perzijancima, a između ostalog bio je i u poznatim svetištima Delfima i Dodoni. Mnogo su za nas, međutim, zanimljiviji podaci koje je sakupio na putovanjima izvan Grčke, jer nam govore o manje poznatim zemljama i narodima. Stigao je na sjever sve do ušća Dunava i na obale Crnoga mora dospjevši čak do daleke Skitijske. Drugo veliko putovanje usmjerio je na jug u Egipat. Ta zemlja, puna neobičnih i zadivljujućih stvari, neodoljivo je privlačila Herodota i ostavila na nj silan utisak. Podatke je dobivao uglavnom od svećenika a posjetio je sve veće tamošnje aradove, Memfis, Tebu, Heliopolis, stigavši sve do Elefantine u gornjem Eajptu. Treće veliko putovanje bilo je na istok gdje se Herodot upoznao s perzijskom i babilonskom kulturom, a posjetio je i Suzu i Babilon.

Sva svoja putovanja Herodot je poduzimao s određenim ciljem. Neprekidna težnja za spoznajom novog i nepoznatog vukla ga je na tako dalek put, a podaci koje je pri tom sakupio značajni su ne samo za povijest, nego i mnoge druge znanosti crpu prve elemente upravo iz njegova djela, budući da je sakupljao i bilježio razne geografske, etnoarafske i kulturne podatke o pojedinim zemljama i narodima. Prema tome, ta putovanja možemo slobodno nazvati znanstvenima, jer je veliku većinu građe za svoje djelo sakupio na samim njenim izvorima.

Zadnjih dvadesetak godina života proveo je Herodot u Turiju u južnoj Italiji. Kad je, naime, nakon progonstva iz Halikarnasa, proboravivši neko vrijeme na otoku Samu, došao u Atenu, postala mu je ona drugom domovinom. Sprija teljio se sa Sofoklom, Periklom i mnogim uglednim Atenjanima, a kad su 444. g.pr.n.e. Atenjani na Periklov poticaj odlučili da na mjestu razorenog grada Sibarisa podignu novo naselje Turij, kolonizatorima se pridružio i Herodot. Tu se potpuno posvetio pisanju svoje povijesti. Izgleda

da je još koji put bio u Ateni prije svoje smrti za koju također ne postoje točni podaci, no najvjerojatnije je da je umro 424. g.pr. n.e. u Turiju.

Svoju povijest Herodot zove historičes apódeksis tj. "pripovijedanje onoga što je ispitivanjem doznao". Otuda su u starini navodili njegovo djelo i pod nazivom historíai = pripovijesti, i od čega mi danas prema latinskoj transkripciji imamo riječ historija. U aleksandrijsko doba djelo je podijeljeno u devet knjiga koje se nazivaju po Muzama, pa koji put čitava Herodotova povijest nosi naziv Mūsai.

Uočivši na svojim putovanjima veliku razliku koja je postojala između kulture istoka i zapada, prije svega između Perzijanaca i Grka, gradi Herodot svoje ogromno povijesno djelo unutar osnovnog okvira neprestane borbe između Grka i Perzijanaca još od mitskih vremena pa do kraja grčko-perzijskih ratova. Taj osnovni sadržajni motiv nadopunjuje se mnogobrojnim epizodama o drugim narodima i zemljama, ali osnovna misao vodilja ostaje uvijek ista. Na jednoj strani postoji raskoš, mekoputnost, pohlepa za tuđim, a na drugoj skromnost, jednostavnost i razboritost. Dok kod društveno-političkog shvaćanja postoji na istoku primjer apsolutne vlasti, ropske pokornosti vladaru koji se gotovo poistovjećuje s božanstvom, a sam oblik vladavine je despotski imperijalizam, dotle na zapadu pod oblikom demokratskog republikanizma, čiji je glavni predstavnik Atena, vlada princip slobode i vlasti naroda. Taj vjekovni antagonizam prožet je stalnom borbom tih dvaju svjetova čija kulminacija izbiya u grčko-perzijskim ratovima.

Iz čitava je Herodotova djela vidljivo da je ono napisano s određenom tendencijom, da proslavi grad Atenu kao spasiteljicu čitave Grčke i da istakne njene zasluge u borbi za oslobođenje od Perzijanaca. Očito je da je na takav Herodotov stav mnogo utjecao i njegov boravak u Ateni gdje se upoznao s njenom kulturom i političkom snagom kao centrom čitave Grčke. U VII, 139. on doslovno kaže: "Ovdje mi treba nešto kazati što će većini ljudi biti zazorno, ali ja neću zatajiti što držim za istinu. Da su se Atenjani uplašili pogibli koja se približavala, pa ostavili svoju zemlju, ili da je i nisu ostavili nego ostali pa predali se Kserksu, ne bi se nitko bio usudio na moru dočekati kralja. A da nije nitko na moru dočekao Kserksa, evo što bi se bilo na kopnu dogodilo. Ma koliko zidnih oklopa podigli Peloponežani na Istmu, opet bi Lakedemonjane saveznici bili na cjedilu ostavili, ne drage volje nego od nužde, jer bi pomorska vojska barbarinova bila grad po grad zauzimala, a oni bi bili osamljeni, učinili velika djela pa junački poginuli. To bi im se bilo dogodilo ili bi se bili, videći da i ostali Heleni pristaju uz Međane, već prije pogodili s Kserksom. I tako bi jednim i drugim načinom Helada bila došla Perzijancima u vlast. Jer kakva bi korist bila od zidova podignutih na Istmu, dok je kralj bio gospodar na moru, ne mogu razumjeti. Tko bi dakle kazao da su Atenjani bili spasitelji Helade, ne bi promašio istine. Jer na koju su se stranu oni okrenuli, ona je valjalo da pretegne. Pristavši dakle za tim da Helada ostane slobodna oni su sami sve ostale Helene, koji nisu pristali uz Međane, osokolili i božjom pomoći kralja odbili. Pa i strašna proroštva koja su iz Delfa došla, natjerala su ih u strah, ali ih nisu sklonila da bi Heladu ostavili, nego su ostali pa pregnuli dočekati neprijatelja koji je išao na njihovu zemlju".

Navodeći izvore svojoj povijesti Herodot razlikuje ono što je vidio (ópsis), ono što je čuo (akoē), ono što je doznao ispitivanjem od drugih (historiē) i ono što je istinito po njegovu vlastitu sudu (gnōmē). I premda se trudi da bude objektivan i hotimično ne iskrivljuje činjenice, naučna strana njegove povijesti smatrana je arhaičnom i naivnom. On ne vidi dublje uzroke koji pokreću ljude i narode na određeno djelovanje, npr. društveno-političke odnose. Uzročno-posljedične veze koje pokreću povijesna zbivanja imaju svoje krajnje objašnjenje ili u nekom božanstvu ili je to "zavist bogova", koja ne dopušta da se čovjek preko mjere osili i svaku prekomjernu sreću bilo pojedinca bilo naroda kažnjava još većom nesrećom ili je to krivnja predaka koja se prenosi na kasnije potomstvo.

Nije prema tome čudo što kod Herodota nalazimo mnogo priča, legenda i anegdota koje su u ravnopravnom odnosu sa stvarnim događajima. Koliko se god on odlikovao velikom savjesnošću i istinoljubivošću, njegova kritičnost, koju katkada pokazuje, nije objektivna nego subjektivna jer se ne zasniva na strogim naučnim razlozima nego na vlastitom osjećanju.

Još prije Herodota djeluju u Joniji tzv. logografi koji su u kraćim djelima prikazivali povijest rodnoga grada od mitskih vremena ili genealogije uglednih obitelji, vladara itd., ali ih Herodot nadmašuje širinom svoga djela, panhelenskom temom koja daje makar i formalno jedinstvo cjelokupnom opusu. Zato naziv pater historiae, koji mu je dao Ciceron, ne znači da je on bio prvi povjesničar, nego to da je navedenim odlikama (težnja k istinitom prikazivanju, kritičnosti i tematskom jedinstvu) udario temelj cjelokupnom kasnijem razvitku historiografije.

Mnoge sumnje u vjerodostojnost podataka koje su postojale otprije, nestale su novijim arheološkim iskapanjima. Nadamo se da će budućnost još više potvrditi vrijednost njegove povijesti kao izvora mnogih dosad nepoznatih podataka.

Herodotov stil karakteriziraju jasnoća, lakoća, svježina, mirna širina bez velikih strasti i neka izrazita ljupkost kao u narodnim pripovijetkama. On niže samostalne rečenice jednu do druge povezujući ih česticama té, dé, gár, kaí, bez umjetno građenih rečeničnih perioda. Djelo je napisano u jonskom dijalektu, no budući da ima mnogo izraza iz Homera, pa aticizama i mnogih drugih pjesničkih izraza, njegov je jezik zapravo umjetan, pa je još u starini bio nazvan lás poikílē = šarena jonština. Herodot pripada onim antičkim autorima čije je djelo zbog svojih i sadržajnih i estetskih vrijednosti bilo zanimljivo u svakom vremenu pa je takvo ostalo još i danas.

Damir Salopek